
EN MEMÒRIAdoi: 10.1344/Svmma2015.5.9

DR. PRIM BERTRAN ROIGÉ (BELLCAIRE D'URGELL, 28 DE DESEMBRE DE 1948- BARCELONA, 29 DE DESEMBRE DE 2014)

El passat mes de desembre ens deixava el Dr. Prim Bertran Roigé, professor titular d'Història Medieval de la Universitat de Barcelona. La seva mort ha suposat una gran pèrdua per la família però també per a l'àmbit acadèmic. El Dr. Bertran era una persona molt vinculada a la institució universitària i ho demostrava amb les seves classes, amb les publicacions, amb la participació en diverses comissions o amb l'assistència a múltiples congressos i reunions científiques. La seva entrega, però, anava més enllà de les aules o les sales de reunions. Coneixia els seus alumnes pel seu nom, sabia els seus llocs de procedència, els aturava pels passadissos per compartir una estona de conversa o prenia una cafè amb ells al bar de la facultat, compartint la seva amistat. També amb el professorat del Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica, al que estava adscrit, o amb la resta de professorat de la Facultat.

En l'àmbit científic destaquem primer la seva formació com a mestre d'ensenyament primari a Lleida (1968), un paper el de mestre que sempre va reivindicar i que va posar de manifest amb les seves classes plenes de recursos didàctics. Posteriorment es va llicenciar en Filosofia i lletres a la Universitat de Barcelona (1973) i va obtenir el títol de doctor (1976) després d'una estada al Colegio de San Clemente de los Españoles de Bolonya (1973-1976).

En segon lloc cal referir-se a la seva trajectòria professional, que va començar just després del doctorat amb una plaça de professor adjunt a l'Estudi General de Lleida (1976-1983) quan aquest era una delegació universitària dependent de la Universitat de Barcelona. Després d'un any com a professor adjunt a la Universitat de Barcelona, va aconseguir una plaça de professor titular (des de juliol de 1984). L'any 2010 va ser acreditat com a Catedràtic d'universitat per l'ANECA-Ministerio de Educación, tot i que no es va crear la plaça corresponent per part de la Universitat de Barcelona.

Finalment ens detindrem en la seva producció científica, emmarcada en diverses línies de recerca, algunes de les quals van ser producte d'una època concreta i altres no el van abandonar mai al llarg de la seva trajectòria investigadora. Cal recordar que totes les línies de recerca tenen com a punt comú l'Edat Mitjana per una banda, i Catalunya, per l'altra. Així doncs va començar treballant en Arqueologia medieval, participant fins i tot en diverses excavacions arqueològiques dirigides per ell mateix o en col·laboració amb altres especialistes. Aquesta primera línia de recerca va donar com a fruit diverses publicacions referents a sepultures (destaca un article sobre el cementiri jueu de Lleida -1981-) o a jaciments com el Santa Coloma d'Ager. En aquests primers anys de recerca el Dr. Bertran es va centrar també en les estudis sobre la pobresa i l'assistència als pobres, donant com a resulta diverses publicacions sobre hospitals, destacant per sobre de totes les institucions assistencials l'Almoina de la Catedral de Lleida. També d'aquests primers anys destaca l'estudi sobre els jueus espanyols, però són recerques que va deixar una mica de banda cap a mitjan dels anys 80. Paral·lelament anaven sorgint, però altres treballs, publicacions i congressos que podem situar en les següents línies de treball: la fiscalitat eclesiàstica medieval, els Ordes Militars, l'alimentació o l'Església catalana i les seves relacions amb el Papat.

Aquests temes es van materialitzar en la participació en diversos projectes de recerca sobre els mercats, els cereals, l'alimentació, la fam i les caresties, les elits financeres, el crèdit públic i el deute, la fiscalitat reial o la fiscalitat eclesiàstica. Projectes de recerca dirigits per Pere Benito, Pere Verdés, Antoni Riera, Francesco C. Casula, Flocel Sabaté, Max Turull, Jesús Contreras, Manuel Sánchez o Maria Teresa Ferrer, demostrant que el Dr. Bertran sempre estava obert a col·laborar amb companys de la pròpia universitat, amb d'altres universitat o altres institucions científiques. Aquesta col·laboració el va portar també a formar part de diversos grups de recerca, tant de la pròpia universitat de Barcelona (*Observatorio de la alimentación*) com de fora (*Renda feudal i fiscalitat a la Catalunya baix-medieval-CSIC*).

El Dr. Bertran va participar en congressos, simposis i reunions científiques tan nacionals com internacionals, amb gairebé unes 60 aportacions entre ponències i comunicacions. La majoria d'elles estan publicades en els llibres d'actes corresponents o en altres publicacions. Però la seva participació en aquestes trobades no era requerida només per la seva vàlua científica sinó que també formava part d'alguns comitès organitzadors, presidia sessions o col·laborava en

activitats culturals del programa dels esmentats congressos. A tall d'exemple cal destacar el seu paper important en l'International Medieval Meeting que, des del juny de 2011, s'organitza a la Universitat de Lleida.

Revistes com *Hispania Sacra*, *Boletín de la Real Sociedad Arqueológica de Tarragona* o *Analecta Sacra Tarraconensia* rebien els primers articles centrats en temes d'Història de l'Església o dels Ordes Militars, principalment.¹ I entre els primers articles destaquen aquells relacionats amb el Colegio de España de Bolonya, publicats a la revista *Studia Albornotiana*, articles que eren el resultat de la recerca realitzada en aquesta institució i que demostraven la gran estima que el Dr. Bertran tenia per la *Alma Mater Studiorum* i pel col·legi que l'havia acollit en els estudis de doctorat.² Al costat d'aquestes revistes i aquests articles trobem altres treballs publicats a *Urgellia* i *Ilerda*, estudis relacionats amb el seu entorn més proper: el comtat d'Urgell, les Terres de Ponent, Lleida o el seu estimat poble de Belcaire. Entre aquests volums hi trobem articles sobre fonts documentals,³ referents a poblacions urgellenques o de La Noguera,⁴ el bisbat d'Urgell,⁵ notícies sobre el comtat o els comtes d'Urgell,⁶ o la ja citada Almoïna de la Catedral de Lleida.⁷

El Dr. Prim Bertran va publicar també nombrosos articles en la revista del Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica, de la que n'era Secretari des de feia poc més d'un any. Així, en la revista *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* hi trobem articles sobre onomàstica,⁸ arqueologia⁹ o temes d'Història com l'alimentació, la fiscalitat, l'Església o la història de la

¹ «Gregori IX i la canònica de Santa Maria de Mur» *Analecta Sacra Tarraconensia* 46(1973), pp. 37-41; «Notas en torno al cuerpo religioso-militar fundado por J. P. Constans» *Hispania Sacra* 26(1973), pp. 373-386; «Donacions de la comtessa Dolça d'Urgell (1184-1210)» *Analecta Sacra Tarraconensia* 50(1977), pp. 41-51.

² «Voto del Colegio de España en defensa de la Inmaculada» *Studia Albornotiana* 35 (1979), pp.779-794 ; «Ceremonias fúnebres por los monarcas españoles en el Colegio de San Clemente» *Studia Albornotiana* 36 (1979), pp.401-424; «Huéspedes ilustres del Colegio de España: Pío VI y la familia real de Etruria» *Studia Albornotiana* 36 (1979), pp. 425-464.

³ «El 'Liber Feudorum Viccariae Pallariensis'» *Ilerda* 38(1977), pp. 77-94; «Per a un diplomata d'Ermengol VII (1154-1184)» *Ilerda* 45(1984), pp. 147-174; «El capbreu-llevador de la comanda de Susterris (1378)» *Urgellia* 8(1987), pp. 379-419.

⁴ «Notes sobre l'origen i expansió de la moneda d'Agramunt» *Urgellia* 3(1980), pp. 307-318; «Notes de demografia i onomàstica del Baix Urgell al 1415» *Urgellia* 4(1981), pp. 369-385; «Tàrrega en la revolta catalana contra Joan II» *Ilerda* 43(1982), pp. 359-375; «Notes sobre els orígens d'unes poblacions urgellenques: la Fuliola, Boldú i Belcaire» *Ilerda* 42(1981), pp. 237-272; «La fundació de Vilaplana (Baronia de Rialb, la Noguera) 1171» *Ilerda* 46(1985), pp. 329-334.

⁵ «La dècima del bisbat d'Urgell corresponent a l'any 1391» *Urgellia* 2(1979), pp. 257-346; «La col·lecta del 'maridatge' de 1496 al bisbat d'Urgell» *Urgellia* 5(1982), pp. 305-330.

⁶ «Dolça, comtessa d'Urgell i els orígens del monestir de les Franqueses» *Urgellia* 1(1978), pp. 291-300.

⁷ «El menjador de l'Almoïna de la Catedral de Lleida. Notes sobre l'alimentació dels pobres lleidatans al 1338» *Ilerda* 40(1979), pp. 79-114.

⁸ «Notes sobre demografia i onomàstica lleidatanes (1491)», *Acta Historica...* 1(1980), pp. 143-171.

⁹ «Hallazgo de sepulturas antropomorfas y de una ollita gris en Bergús (Cardona)», *Acta Historica...* 3(1983), pp. 171-182; (amb F. Fité) «Primera aproximació a la ceràmica grisa als graffiti del castell d'Oronens (Àger)», *Acta Historica ...* 5-6(1985), pp. 385-41.

universitat.¹⁰ De les revistes relacionades amb l'àmbit medieval destaquen, finalment, *Anuario de Estudios Medievales*, de la qual era membre del Consell de Redacció i en la que publicava sovint ressenyes i notes bibliogràfiques, i *Miscel·lània de Textos Medievales*.¹¹ També publicà nombroses ressenyes a *Índice Histórico Español*, revista amb la qual col·laborava amb aportacions de tota mena.

Entre les seves publicacions hi trobem llibres relacionats amb la Història de l'Església,¹² amb el comtat d'Urgell¹³ o també amb la Història local.¹⁴ D'aquesta destaca, per sobre de tot, l'atenció que va dedicar al seu poble, Belcaire d'Urgell.¹⁵ Aquestes publicacions, juntament amb els articles i totes les col·laboracions en obres col·lectives com ara actes de congressos, demostren un ampli coneixement de tots els temes que investigava, destacant per sobre de tot, la Història de l'Església i la Història local. Era hàbil en relacionar l'estudi d'una petita parròquia urgellenca amb l'Església universal a través de l'anàlisi de les dècimes pontificies. I en l'àmbit local sempre analitzava qualsevol fet dins d'un context més ampli, donant a la Història local la importància que es mereix. Aquests estudis no haguessin estat possibles sense un coneixement profund de les fonts documentals, a les quals va dedicar també alguns treballs,¹⁶ i dels arxius, entre els que destaca les diverses estades que va dur a terme a l'Archivio Segreto Vaticano.

A més de l'àmbit estrictament acadèmic cal considerar el paper del Dr. Prim Bertran en diferents actes culturals. Així era requerit per impartir conferències, per a la presentació de llibres o per participar en taules rodones arreu del país. Però especialment era requerit en tot allò que tenia a veure amb les Terres de Ponent i, sobretot, al seu poble, Belcaire d'Urgell. El seu arrelament al poble que l'havia vist néixer el portava al compromís per la cultura i per la Història i per la seva

¹⁰ «La fiscalitat eclesiàstica en els bisbes catalans (1384-1392)», *Acta Historica* ... 18(1997), pp. 281-300; «L'alimentació dels pobres, ostes i servidors al palau pontifici d'Avinyó (1375)», *Acta Historica* ... 20-21(2000), pp. 369-380; «Estudiants catalans a la universitat de Bolonya (segle XIII)», *Acta Historica* ... 5(2003), pp. 123-144; «L'almoina pontificia d'Avinyó i els seus inicis (1316-1324)», *Acta Historica* ... 25(2004), pp. 291-316; «Els llibres del batlle de Cervera, Galzeran Sacirera (1459-1460)», *Acta Historica* ... 26(2005), pp. 875-901; «La feudalització de la societat catalana», *Acta Historica* ... 30(2012), pp. 515-518; «La cuina pontificia sota Bonifaci VIII», *Acta Historica* ... 31(2013), pp. 189-196.

¹¹ «Les despeses del gran Prior de Catalunya (1419)», *Miscel·lània* ... 6(1992), pp. 165-197; «La dècima del bisbat de Barcelona 81391-1392», *Miscel·lània* ... 7(1994), pp. 371-498.

¹² El santuari de Santa Maria de Salgar, Lleida, Instituto de Estudios Ilerdenses, 1973; Sant Miquel de Cellers i els canonges regulars de Sant Agustí, Lleida, Instituto de Estudios Ilerdenses, 1975; El bisbe Ferrer Colom: la llum i els tapissos de la Seu Vella, Lleida, Amics de la Seu Vella/Pagès Editors, 1992; Mil·lenari de la butlla del papa Silvestre II (1001-2001), Andorra la Vella, Serigraf, 2001.

¹³ La dinastía condal de Urgel, desde los orígenes hasta su unión a la corona, Barcelona, Real Cuerpo de la Nobleza de Cataluña, 1997.

¹⁴ Notícies històriques del Palau d'Anglesola, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1981; El rector de Vallfogona, Francesc Vicent Garcia, i les terres de Lleida, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1982; Noves aportacions sobre la repoblació de Verdú: en el centenari de la seva carta de franquesa (1184-1984), Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1984.

¹⁵ Belcaire d'Urgell. Perfil històric, Belcaire d'Urgell, Ajuntament, 1982; Cròniques de Belcaire d'Urgell (1912-1919), de Jaume Arqué, Belcaire d'Urgell, Ajuntament, 1992.

¹⁶ Catálogo del Archivo del Colegio de España, Bolonia, Real Colegio de España, 1981; El libro del baile real de Daroca (1383-1385), Lleida, Estudi General, 1981; Aportació al butllari de l'Estudi General de Lleida, 1345-1460 per Vicente Beltrán de Heredia y Ruiz de Alegría (+) O.P., Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1985.

difusió. Les seves conferències plenes d'erudició, de referències documentals i de conceptes històrics arribaven a qualsevol públic gràcies a la seva habilitat per fer entenedor el passat. Era membre dels consells de redacció de revistes com *Medievalismo*, *Anuario de Estudios Medievales*, *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, *Índice Histórico Español*, *Tamid*, *Urgellia*, *Boletín de la Real Sociedad Arqueológica Tarraconense* o *Miscelánea Medieval Murciana*. Era membre de l'Institut de Recerca de Cultures Medievales (IRCVM), de la Universitat de Barcelona, de l'Institut d'Estudis Ilerdencs i de la Sociedad Española de Estudios Medievales, de la que fou Secretari.

El seu llegat, del qual aquí hem apuntat els trets més característics, és molt ampli, amb més d'cents articles de revista i capítols de llibres, setze llibres monogràfics, una desena de pròlegs de llibres i nombroses ressenyes. També cal considerar les seves classes a la Facultat, tant en la Llicenciatura, el Grau, doctorat o màster, classes que sempre estaven plenes ja que era capaç de mantenir l'atenció del estudiants. Però el seu llegat va més enllà del que va escriure i de les lliçons que va impartir, i aquesta herència sí que no es pot quantificar. Quants somriures va repartir entre els seus estudiants pels passadissos de la facultat? Quantes xerrades va mantenir a la cafeteria envoltat d'alumnes, d'amics?. I les passejades per Barcelona, per Cardona, Poblet, Montblanc o Roma. No eren només explicacions d'un professor; eren moments de convivència, d'amistat sincera i desinteressada. Perquè el Dr. Prim Bertran es donava als altres amb generositat, amb serenor i amb gratuïtat. Era amable i amatent a les necessitats dels altres, per això recordarem de forma viva i present la porta sempre oberta del seu despatx.

DANIEL PIÑOL ALABART

Departament d'Història Medieval, Paleografia i Diplomàtica / IRCVM